

МРНТИ 18.31.41

Б.Т.НАЙМАНОВ¹, Б.Е.ОСПАНОВ¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
(Алматы Қазақстан), baukalai@mail.ru ospaov_1954@mail.ru
<https://doi.org/10.51889/2020-2.2077-6861.14>

ГРАВИЮРА ӨНЕРІНЕ ҮЙРЕТУ

Аңдатпа

Мақалада бейнелеу өнерінің графика саласындағы гравюра жасау өнері туралы және осы өнер түрін зерттеп үйреніп, бейнелеу өнерінің осы саласының қырларын меңгеруге өздерінің шығармашылықтарын арнаған суретшілер туралы және суретшілер шығармаларындағы көркем өнерді танып-түсінуге және өнер саласына айналғандығы айтылады. Графикалық өнерді тереңірек түсініп тану үшін көрнекі-көрсетілімдік материалдар да жеткілікті. Бейнелеу өнерінің графика саласындағы гравюра жасау өнері –бейнелеу өнерінде аса маңызды орынға ие. График суретшілердің ішіндегі гравюра шеберлігінің асқаралы биігіне жету, көркем өнерді көре біліп меңгеру, дамыту және көргендерін өз шығармаларында бере білу нақ осы қарапайым ақ және қара түстердің көмегімен орындалған графикалық суреттерден басталады. Гравюра жасау өнері өнімді іс-әрекет түрлерінің бірі ретінде өзіне тән ерекшеліктерге ие болғандығы, шығармашылық әрекет етудің ерекше әдіс-тәсілі туралы жазылды.

Түйін сөздер: гравюра; графика; түпнұсқа; кескіндеме; фотомеханика; иллюстрация; натюрморт; пейзаж; ксилография; литография; линогравюра.

Графика саласындағы суретшілер гравюра жасау іс-әрекетінің өте кең және сан алуан шеңберін қамтиды, оның кескіндемеден ерекшелігі, ол күнделікті өмірде барлық жерде кездеседі. Кітаптағы иллюстрациялар, газет бетіндегі суреттемелер мен кестелер, көшедегі хабарландыру – осының бәрі график-суретшілердің туындылары. Суреттер үшін тақырыпты өмірдің өзі, тарихи кезеңдер немесе фантазиялық ойлар айтып отырады. Графикалық өнер тарихына көз салсақ, ақ және қара түстерен орындалған сурет көркемдік шығарманың түрі болып ондаған мың жылдар бұрын пайда болған. Бейнелеу өнерінің жаңа түрлері – кескіндеме, мүсін, сәулет және қолданбалы өнерлер пайда болғаннан бері сурет көмекші рөлді атқара бастады. Ал, бейнелеу өнердің қай саласында болса да жұмыс істейтін суретші, шығармашылық ойын сурет арқылы шешеді. Сондықтан, бейнеленген сурет сәндік бұйымдарда, ұлттық шығармашылық заттарда, графикалық өнер саласы бойынша адамның айналасындағы барлық бұйым-заттарда кездеседі. Бірақ суреттің графикалық бейнелеу өнері түрі ретіндегі

гравюра жасау шығармашылығы туралы айтылатын өз бетінше үлкен мағынасы бар. Графика өнері бейнелеу өнерінің басқа түрлерімен тығыз байланыста болғандықтан оны басқаларынан бөліп қарауға болмайды. Офорт, ксилография, литография және линогравюра дегендеріміздің барлығы осы графика саласына жататын гравюра техникаларында орындалады [1, Б.87].

Гравюра. Қарапайым сурет салу барысын қарап отырып соңында қандай көріністе көрінетіні бәріне белгілі. Гравюраның не екенін бәрі бірдей біле бермейді. Сонымен қатар сурет және гравюра бейнелеу өнерінің «графика» деп аталатын бөліміне жатады. «Графика» сөзі латынның «grafos» сөзінен шыққан. бұл «жазамын, сурет саламын» дегенді білдіреді. Шынында да, суретші қағазға сурет салады және көбінесе қаламмен немесе қарындашпен орындауы мүмкін. Оның үстіне, графиканың негізгі мәнерлілік құралы – бұл түстің бейнелі байлығы емес, ақ қара дақтар мен сызықтар болып табылады [2, Б.107].

График әрқашан қағаз парағының жазықтығын сезінеді. Графикада сызықтар-

дың және өрнектеу тәсілінің қайталанбас ерекшелігі туралы жиі айтатыны бекер емес. Гравюраның қарапайым орындалған суретпен көп ортақ жері бар. Ол сондай-ақ штрихпен және сызықпен жұмыс істейді, ал түс әрдайым тек көмекші рөл атқарады. Алайда гравюра мен сурет салудың басты айырмашылығы мынада: гравюра тікелей қағазға орындалмайды, ол үшін суретші алдымен кескінді қатты материалға бетіне көшіріп алып сол тақта бетінде гравюра жасайды да содан кейін одан нақты басылымды қағазға түсіріп алады.

Бірақ гравюраның мағынасы неде? Неліктен график суретшілер ағаштан, металдан немесе тастан күрделі және көп еңбекті етуді қажет ететін кескіш құралдардың көмегімен гравюра орындап, содан кейін одан қағаз бетіне басылымын алады және неге барлық жұмыс бірден қағазға жасалмайды?

Салынған сурет бір ғана көшірмеде жасалуы мүмкін. Сіз оны қайталай алмайсыз, ал қайталанған көшірме әрқашан түпнұсқадан нашар болады. Гравюрамен жағдай басқаша. Оның басты сапасы – бір орындалған тақтадан көптеген басылымды шығару мүмкіндігі болатынында. Автор әрбір түпнұсқа гравюрадан алынған басылым парақтарына өз қолтаңбасын қоя алады. Өйткені ол барлық алынған басылымды өз қолымен өңделген тақтадан басып шығарады.

Кескіндеме техникасында орындалған суретшілердің шығармашылық жұмыстарының репродукцияларын қабырғаға іліп қою әдеті кескіндеменің қымбаттығына негізделген. Арзан репродукциялар әрдайым алынып тасталуы және басқасымен ауыстырылуы мүмкін. Алайда фотомеханикалық көбейту – бұл нақты өнер туындысы емес. Репродукцияланған жұмыстардың, түсі бұрмаланып, мөлшері өзгеріп, түпнұсқаның нақтылығы жоғалғандықтан бағаланбайды деуге келмейді. Бұл жерде айтылатыны шынайы өнер туындысы суретші автордың тікелей қатысуымен орындалатындығы. Репродукция өнер туындысының нақты

бейнесін жасай алмайды – бұл оны еске түсіру ретінде ғана қызмет етеді.

Гравюра жасау – бұл ерекше өнер туындысы. Әрбір авторлық басылым ол майлы бояумен орындалған туындылар сияқты бірдей деңгейде саналатын түпнұсқа болады. График суретшісі материалдың және оны орындайтын барлық технологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, өз өнерінің тілінде сөйлейді. Онда суретшінің жаны тұрады, оның қолының жұмыс орындау барысындағы ішкі жан сезім толқуы сезіледі [3, Б.64].

Гравюраның мүмкіндіктері өте кең, оның көркем тілі бай және сан алуан. Жан-жақты, икемді гравирлеу өнері көптеген көрнекті суретшілердің назарын өзіне аударды.

Гравюраның ұлы шеберлері болған суретшілер ішінде А. Дюрер «Меланхолия», Х. Рембрандт «Доктор Фустус», Ф.Гойяны «Сон разума рождает чудовищ» айтуға болады. Орыс суретшілерінің ішінен О.А. Кипренский «Портрет Жуковського», И.И. Шишкин «Лес», В.А.Серов «Петр I» көптеген гравюралар жасаған. Ұлы украин ақыны Т.Г. Шевченко гравюраны дамыту үшін көп жұмыс жасады. Қазақстанда В.Антощенко-Оленев «Қорқыт», Е.Сидоркин «Алпамыс батыр», М. Кисамединов «Махамбет Утемисов», И.Исабаев «Абай» сияқты суретшілер гравюрамен айналысқан [4, Б.12].

Гравюра жасау сурет салуға қосымша жұмыс болады деп ойламау керек. Бұл мүлдем тәуелсіз өнер түрі. Өз жұмыстарын тек гравюраға арнаған бірқатар суретшілер бар мысалы О. Домье, А.П. Остроумова-Лебедева, В.А. Фаворский сияқты атақты суретшілердің есімдері көпшілікке танымал. Олардың жұмысында шындық толығымен және тереңдікте, барлық күрделілік пен байлықта көрінеді [5, Б.45-49].

Бұл суретшілердің барлығы гравюрада оның тиражын ғана емес, сонымен қатар экспрессивті мүмкіндіктерін де бағалады. Тұрақтылық пен нақтылық, тікелей білдірумен, лаконизммен, нақтылықтың берілуінің анықтығымен және дәлдігімен, материалдың өзіне тән шеберлігімен үйлеседі – гравюраның осы барлық белгілері

суретшілер үшін кең қызмет саласын ашты.

Қазіргі кезеңде гравюра өзінің дамуын тоқтатқан жоқ, керісінше, әдемілік пен экспрессивтіліктен кем түспейтін осы техникада көбірек жаңа туындылар пайда бола бастады. Өкінішке орай, бүгінде графикалық өнер көпшілік арасында бұрынғыдай танымал бола бермейді, өйткені барлығына дерлік қол жетімді болатын нағыз өнердің «алмастырғыштары» пайда болды. Бірақ, тіпті ең жақсы фотосурет немесе бейне нақты суретті, нағыз өнер мен рухани шығармашылықтың орнын баса алмайды. Менің ойымша осындай ойлар туралы жазу, бұл қазіргі заманғы суретшілер мен өнер танушылардың міндеті. Адамның рухани, моральдық және физикалық тұрғыдан толығымен кедейленуіне жол бермеу үшін өнердің шынайы, кемелді сұлулығын қабылдау қажеттілігі керек.

Гравюралар қазіргі кездегі өте сирек кездесетін өнер нарығында емес. Графика өнерін одан әрі дамыту іске асыру, жақсарту – біз қол жеткізуге тиіс мақсаттар.

Гравюра жасау өнері – бұл бейнелеу өнерінің өте бір кең ауқымды түрі деп айтуға болады. Гравюра жасау өнерінде шығармашылық негіздерімен орындау техникасына байланысты, жұмыс жасау барысында аса мұқият зерделеумен қатар, кітаптармен, бейнелеу өнері тарихындағы ең жақсы шығармалармен танысып, содан кейін көрген-білгені бойынша байыпты және ойлы жұмыс жасауға болады. Көптеген график суретшілер әдеби шығармаларға көркем иллюстрация жасаумен айналысқан. Кітаптағы иллюстрация бойынша жұмыс жасау кітаптың түпкі мағынасын түсінуге, оның даналығын байқауға, талдауға мүмкіндік береді. Н.А. Рубакиннің пікірінше, «жоғары өнер туындысы оқырманды өмір туралы ойлауға, адамдарға ғана емес, сонымен қатар өмірдің негізгі мәселелеріне, оның мақсатына, мағынасына, ақиқат пен жалғандыққа және басқаларға қатысты бағалау әдістерін көрсетуге мәжбүр етеді» [6, Б.392]. Әдебиет дүниетанымды, дүниені түсінуді қалыптастырады, ал өнер әлемді бейнелейді және оған деген көзқарасын

көрсетеді. Сурет арқылы адам алғашқы әсемділікті қабылдайтын әсер алады. Мысалы, ертегілер желісі бойынша орындалған жұмыстардан сурет пен мәтінді бірлікте қабылдау адамның табиғаты екенін көреміз. Сурет әдебиетті түсінуге, оны көруге, мәтінді көркейтуге, және үнсіз жазуға көмектеседі. Натюрморт, пейзаж жанрларындағы орындалған шығармалар табиғатта шынымен бар заттар мен оқиғаларды ғана емес, суретшінің ішкі әлемі мен көңіл-күйін, әсерін, көңіл-күйін, қалауы мен талғамын көрсетеді. Графика тілі арқылы суретшілер өздерінің ішкі жан дүниесін, өз дәуірінің қуаныштары мен қайғыларын, өз халқының мәдениеті мен салт-дәстүрін, ізгіліктің, сұлулық пен өнердің жалпыға бірдей гуманистік ұстанымдарын қозғайтын алаңдатарлық сұрақтарды жеткізе алды. Философ И. Кант: «Өнер тілі жалпыға бірдей. Мұны бәрі түсінеді» [7, Б.197]. Гравюраның тарихы ежелгі дәуірден басталған. Бұл жерде ең алғашқы ағашқа бетін гравирлеу, мысқа ою-өрнек салудан басталған болған болса кейіннен күрделі техникада орындалған шығармашылық гравюралар жасау туралы әңгіме айтуға болады.

Гравюра өнері туралы алғашқы жазбалар VI ғасырда кездеседі. Графика Қытай бейнелеу өнерінің тарихында будда храмдарындағы мөрлер және түрлі-түсті маталарға арналған трафареттер түрінде болған.

Алғашқы ағаш тақта бетіндегі гравюра Германияда 1423 жылы жасалды [8, Б.3]. Францияда, Италияда және басқа елдерде ол біраз уақыттан кейін пайда болды. Өздеріңіз білетіндей, ғылымдардың дамуы гравюраның дербес өнер түрі ретінде дамуына серпін берді. Мәдениет және білім, сонымен бірге қандай да бір жетістіктерді насихаттау қажеттілігі туындады, бұл баспахана өнертабысы мен полиграфияның дамуына негіз болды.

Кітаптармен және діни мазмұндағы гравюралармен қатар, географиялық карталар, техникалық суреттер басылып шықты. Ағаш кесумен қатар мыс ою және ою салу дамыды және де бұл жерде гравюралар

қару-жарақтар мен металл ыдыстардағы ою-өрнектер түрінде, қабір тастарындағы көркемдік шрифттер түрінде қолданбалы өнер ретінде өмір сүрді. Металға гравюраның пайда болуының нақты күні жоқ, бірақ оны XV ғасырдың ортасына жатқызуға болады.

Гравюраның дамуы үшін алдымен гравюраны басып шығаруға болатын қолайлы және оңай қол жетімді материал пайда болуы керек. Тарихта гравюра пергаментте, атласта, жібекте, кенепте басылған жағдайлар кездеседі, бірақ бұл материалдардың бәрі басып шығаруға жарамсыз немесе қымбат. Тек қана қағаздың кең таралымымен гравюра өзінің технологиясының негізін тапты, әртүрлі суреттерді, арзан материалдарды оңай басып шығару мүмкіндігі пайда болды.

Гравюраның ерекше қасиеті бар, ол оны бейнелеу өнерінің барлық басқа түрлерінен ерекшелендіреді. Арнайы өңделген ағаштан, металдан немесе тас тақтадан жасалып, басылымын алғын сурет әрқашан бірнеше, көбінесе көптеген көшірмелерде болады. Жиі қойылатын сұрақтардың бірі: бұл гравюраны өзіндік ерекшелігінен айырады ма, немесе оны бейнелеу өнерінің негізгі түрлерінің қатарына қосуға мүмкіндік береді ме, сонымен қатар оның көбею деңгейіне дейін төмендете ме?

Ең алдымен, гравюра жасалған тақта бетінен алынған қағаздағы басылым – бұл гравердің бүкіл шығармашылық процесінің мақсаты екенін, гравюр тақтасында орындалған жұмыс барысы мен ондағы қолданылған материалдар кескіндемеде орындау үшін қажетті қолданылатын материалдар мен құралдармен бірдей деңгейдегі салыстырмалы рөл атқаратындығын атап өткен жөн. Гравюра өзінің пайда болған сәтінен бастап арнайы түрде өз тілінде сөйлеп, оны сурет пен кескіндемеден күрт айыратын нақты құралдарды қолдана бастады. Тіпті кейбір дәуірлерде, гравюра басқа суретшінің бейнелік композициясын көбейтетін жағдайларда да жиі кездеседі, ол жерде туындыны қайта шығарып қана қоймайды және де түс пен қылқалам қолданысынсыз сызықтарымен және нүктелерімен өзгеше тілге аударылатын сияқты. Сонымен

қатар, өнердің басқа түрлеріндегі шығарма әрдайым бір дана бола бермейді.

Репродукцияланған көркемдік форманың пайда болуы үлкен мәдени мәнге ие болды. Гравюралар дүниеге келмес бұрын, адамдарда құбылысты, кез-келген зат немесе құрылғы туралы, аймақтың ерекше көрінісі немесе табиғаты туралы хабарлаудың, ауызша сипаттаманың бұлыңғырдығына қарамастан, бәрін сөзбен сипаттаудан басқа жолы болмады. Гравюра жасау арқылы визуалды кескінді көбейтіп қолдануға мүмкіндік берді және оны көбейте алуға мүмкін болатын қасиеті осындай кескінді кеңінен таратуға мүмкіндік берді. XV ғасырдың екінші жартысында кітаптар бетінде түрлі қажетті құралдарды немесе күн жүйесінің құрылымын, белгілі өсімдіктердің ерекшеліктерін және қалалардың түрлерін суреттеумен бірге пайда болады. Нақты білім, әлем туралы түсінік адамзатқа гравюра арқылы берілді. Бұл XIX ғасырдың ортасында, фотография мен фотомеханика пайда болған кезде, осы мағынада гравюраны алмастырғанға дейін жалғасты.

Бұл құбылыстың мүмкін нақты, бірақ өте маңызды реңктері бар деп айтуға болады. XX ғасырдың басында, сурет өнерінің өзіндік жеке даралығы, суретшінің жеке қолжазбасы және стильдің ерекше сипаты өнерде ерекше бағалана бастаған кезден бастап суретшінің түпнұсқа шығармашылығын нақты көлемде қайталайтын нұсқадағы репродукцияларға құрметпен қарау дәстүрге айналды. Қоғамдық толқулар мен таптық толқулар, діни толқулар мен саяси төңкерістер кезінде насихаттау рөлін алған да гравюра болды. Жүздеген және мыңдаған парақшаларға, үндеулерге, нақышталып орындалған сурет осындай қоғамдағы болып жатқан қозғалыстардың көрсету фрагменттерінің бір түрі болды. Осы жерде Германиядағы шаруалар соғысы басталған кезден бастап немесе XVII-ші ғасырдағы ағылшын буржуазиялық революциясы дәуіріндегі гравюраларды немесе XVIII-ші ғасырдағы Ұлы Француз революциясы дәуірінің, Отан соғысы жылдарындағы орыс халық суреттерін атауға жеткілікті [9, Б.18].

Бірақ біз тек көркемдік гравюра дегенімізде, әрбір шығарманың бірнеше данада болатындығы және оны әлемнің әр түкпіріндегі адамдар бір уақытта көре алатындығы осы өнер түріне артықшылықтар қосады. Сонымен қатар бұл гравюраның бір тақтадан шыққан барлық басылымның дәлме дәл сәйкестігінен көрінеді. Гравюра – бейнелеу өнерінің ерекше түрі дейтініміз және оның басқа түрлерінен ерекшеленетін өзіндік мәнерлілік тілі, эстетикасы, мүмкіндіктері бар. Гравюраның өзіндік ерекшелігі оның технологиялық жағынан көрініп тұрады [10, Б.1].

Гравюрада көптеген технология түрлері кездеседі. Олар белгілі бір дәуірлерде туады, көбінесе бірнеше ондаған жылдардан қайта құрылып, басқа сипатта болады. Барлық уақыттағы гравюра осы әртүрлілік нақыштаудың экспрессивті мүмкіндіктерін кеңейтуге, оның тілін байытуға арналған.

Өнер туындылары арқылы суретшілер әр заманда халықтың тұрмыс тіршілігіндегі өмірін салт дәстүрін бейнелеген, шығармашылықтарымен сол халықтың рухани мәдениетін байытқан, ішкі толғанысыңтарын өздерінің туындыларында бере білген. Сондықтанда өнерді халық қастерлейді, әр үйдің төрінен орын алатын ең асыл байлығы болып есептеледі. Өнерді, оның қоғамдық-тәрбиелік мәнін жан-жақты түсіну үшін әсемдік, әдемілік заңдарын жақсы білу шарт. Бұл, әсіресе, ең алдымен студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуға, сондай-ақ бейнелеу білігі мен дағдыларын қалыптастыруға тиіс мектептегі бейнелеу өнерінің мұғалімдері үшін аса маңызды [11, Б.23].

Қазіргі жаһандану уақытында елімізде болып жатқан елеулі саяси-қоғамдық, рухани-мәдени өзгерістер Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында көрсетілген әлеуметтік, тарихи-мәдени құбылыстармен тығыз байланысты дамып жатыр [12, Б.10].

Өнерінің бір саласы гравюра жасау өнерінде басты шешім ақ пен қара түстердің қатынасынан табылады. Қазақтың өлең-жырлары ұлттық бейнелеу өнерінде тамаша суреттемелермен, түрлі қолданыстағы түстер мен алуан реңктер көмегімен гравюра жасау арқылы беріле білген. Графика саласында жұмыс жасайтын суретшілер *текемет, алаша, шым-ши, аяққап, кілемше, құрақ көрпе және ұлттық киімдерді, натюрморт, пейзаж* және басқадай жанрларда шектеулі түс палитрасымен немесе ақ және қара түстер көмегімен шебер түрде бояу үндестігін үйлестіре білген. Бірінші бағытта, қоршаған орта дүниесін қабылдаудағы жеке тұлғаның психологиялық қасиеттері мен іс-әрекеттері қамтылады. Білімгер – өмірді бақылып, таниды. Түрлі құбылыстарды, өмірді, тұрмысты, табиғат мәнін игереді [13, Б.94].

Қорыта айтқанда, бейнелеу өнерінде гравюра жасау арқылы халқының тарихи дәстүрін, салт-санасын, әдет ғұрпын, өмір сүру салттарын, алғыр ақыл-ойын, ерлік, батырлық бейнесін, өмірге деген құштарлығын, еңбек сүйгіштігін, яғни жан сұлулықтарын тәрбиелей бейнелеуге және танып білуге, алда қойылар ұлы мақсат осы болмақ. Сондықтан да халық өнерінен бастау алып ұлттық өнеріміздің рухани байлығының қайнар бұлағынан сусындай берейік.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

[1] Галерея Доре. 250 лучших гравюр. – Москва: Арт-родник, 2012 – 87 б.

[2] Гулий Н.А. Графика. Подробный практический курс. – Москва: Мир книги. – 2012 – 107 б.

[3] Турова В.В. Что такое гравюра. – Москва: Советский художник, 1963 – 64 б.

[4] Ярослав Г. Гойя Гравер //Журнал RFI. Париж, Франция. – 2008. – №247. – 12 б.

[5] Суздальев П. Виды и жанры живописи //Творчество. – 2004. – №№2; 3. – Б.45-49.

[6] Рубакин Н. Библиопсихология. – Москва: Академический проект, 2006 – 392 б.

[7] Кант И. Критика чистого разума. – М.: Искусство, 1994 – 197 б.

[8] Кислых Г.С. Появление и развитие гравюры в Германии в XV веке //Немецкая гравюра. – Москва, 2008

- [9] Беликова Д.В.Шевнина О.Е.. Буржуазные революции XVII-XVIII вв.: сравнительная характеристика // Вестник Пензенского государственного университета. – 2015. – №2(10) – 18 б.
- [10] Гравюра. Виды и техники //Искусствовед.ру – Онер және мәдениет туралы желілік ресурс: [сайт] (Көру күні 14.02.2020).
- [11] Кожағұлов Т.М. Кескіндемені оқытудың теориялық және практикалық негіздері //Педагогика және психология. – 2017. – №3 (36) – 23 б.
- [12] Джанаев М.Б. Білімгерлердің композициялық қабілеттерін дамыту //Педагогика және психология. – 2017. – №2 (35) – 94 б.
- [13] Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру //Егемен Қазақстан. 26.04.2017, №80 – 10 б.

References

- [1] Galereya Dore. 250 luchshih gravyr. – Moskva: Art-rodnik, 2012 – 87 b.
- [2] Gulij N.A. Grafika. Podrobnyj prakticheskiy kurs. – Moskva: Mir knigi.–2012 – 107b.
- [3] Turova V.V. Chto takoe gravюра. – Moskva: Sovetskij hudozhnik, 1963 – 64 b.
- [4] Yaroslav G. Gojya Graver //Zhurnal RFI. Parizh, Franciya. – 2008. – №247. – 12 b.
- [5] Suzdalev P. Vidy i zhanry zhivopisi //Tvorchestvo. – 2004. – №№2; 3. – B.45-49.
- [6] Rubakin N. Bibliopsihologiya. – Moskva: Akademicheskij proekt, 2006 – 392 b.
- [7] Kant I. Kritika chistogo razuma. – M.: Iskustvo, 1994 – 197 b.
- [8] Kislyh G.S. Poyavlenie i razvitie gravюры v Germanii v XV veke //Nemeckaya gravюра. – Moskva, 2008 – 3 b.
- [9] Belikova D.V.Shevнина O.E.. Burzhuaznye revolyucii XVII-XVIII vv.: sravnitel'naya harakteristika //Vestnik Penzenskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2015. – №2(10) – 18 b.
- [10] Gravyura. Vidy i tekhniki //Iskusstvoed.ru – Oner zhane madeniet turaly zhelilik resurs: [sajt] (Koru kuni 14.02.2020).
- [11] Kozhagulov T.M. Keskindemeni okytudyn teoriyalyk zhane praktikalыk negizderi //Pedagogika zhane psihologiya. – 2017. – №3(36) – 23 b.
- [12] Dzhanayev M.B. Bilimgerlerdin kompozitsiyalyk kabiletterin damytu //Pedagogika zhane psihologiya. – 2017. – №2 (35) – 94 b.
- [13] Nazarbayev N.A. Bolashakka bagdar: ruhani zhangyru //Egemen Kazakstan. 26.04.2017, №80 – 10 b.

Обучение искусству гравюра

Б.Т. Найманов¹, Б.Е.Оспанов¹

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Алматы Казахстан)

Аннотация

В статье рассказывается об искусстве гравюры, которая является частью искусства графики, а также о художниках, которые посвятили себя изучению этого вида искусства и изучению аспектов этой области изобразительного искусства, а также изучению искусства в произведениях этих художников. Для более глубокого понимания графического искусства необходим наглядно-визуальный материал. Гравюра в области графики занимает одно из главных позиций в изобразительном искусстве. С помощью этой простой черно-белой графики художники достигают мастерства изображая и выражая то, что они видели в жизни в своих работах, этим же они развивают изобразительно искусство. В статье также говорится, что гравюра имеет специфические особенности как один из видов производственной деятельности, уникальный способ творческой деятельности.

Ключевые слова: Гравюра, графика, подлинник, живопись, фотомеханика, иллюстрация, натюрморт, пейзаж, ксилография, литография, линогравюра

Educating gravure art**B. T. Naimanov¹, B. E. Ospanov¹**¹ Abai University (Almaty, Kazakhstan)*Abstract*

The article tells about the art of gravure, which is a part of the art of graphic, as well as about artists who have devoted themselves to the study of this type of art and the study of aspects of this area of fine art, as well as the study of art in the works of these artists. For a deeper understanding of graphic arts, visual material is needed. Gravure in the field of graphics occupies one of the main positions in the visual arts. With the help of this simple black-and-white graphic, artists achieve mastery by depicting and expressing what they saw in life in their works, and in doing so they develop fine arts. The article also says that gravure has specific features as one of the types of production activity, a unique way of creative activity.

Key words: Gravure, graphic arts, original version, painting, photo mechanics, illustration, still life, landscape, xylography, lithography, lino gravure.

Редакцияға 13.02.2020. қабылданды.

FTAXP 14.25.05

A. КУСПАНОВА¹, E. СЕЙСЕНБЕКОВ², B. ЕЛШИЕВ¹, Б. ЮСУПАЛИЕВ¹, М. АНДАҚҰЛ³¹Аймақтық әлеуметтік инновациялық университеті (Шымкент, Қазақстан),²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан),³Мардан Сапарбаев институты (Шымкент, Қазақстан),

kulalbek@mail.ru, Yerlan_fks@mail.ru, kulalbek@mail.ru,

<https://doi.org/10.51889/2020-2.2077-6861.15>**МЕКТЕПТЕГІ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ***Аңдатпа*

Мектептердегі оқушылардың дене тәрбиесі туралы ережелері әр мектептің өзіндік жағдайлары, құрал-жабдықтары, спортзалдары мен спорт аялдары басқа да ғимараттарға байланысты ерекшеліктерімен белгіленіп, бекітіледі. Ережеде мектеп оқушыларының дене шынықтыру сабақтарында өзін-өзі алып жүру, мұғалімнің берілген тапсырмаларын орындауға, ауызша айтылған бұйрықтарын орындауға күш салу керектігі айтылады. Әр оқушы өзінің жеке гигиенасымен қатар, жалпы гигиенаны ұстануы тиіс. Берілген мектеп бағдарламасын орындау үшін, оқушы өзінің дене қуаты қасиеттерін, күшін жұмылдыра білу керек. Оқушылардың сабақтан басқа спорттық, дене шынықтыру-спорттық іс-шараларға қатысуын қамтамасыз еткен жөн. Жалпы алғанда, мектептегі әрбір оқушы салауатты өмір салтын ұстануы үшін, дене шынықтыру мұғалімдері мектепте өтілетін іс-шараларды өткізуге арналған оқу жылы бойы орындалатын кешендік бағдарлама жасақтауы керек. Ол бағдарлама оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере, бастауыш сыныптарынан бастап, жоғары сыныптарына дейін қатысатындай етіп жасақталады.

Түйін сөздер: дене шынықтыру сабақтары; білімдік; тәрбиелік; сауықтыру міндеттері; өткізу әдістері.

Мектептегі дене шынықтыру жұмыстарын пән мұғалімі үйлесімді ұйымдастырған жағдайда оқушылардың тәрбиесінің мәні жоғарылайды, одан әрмен халықтың денсаулығы мен еңбекке қабілеттілігін арттыратын маңызды іс екенін өткен өмірлік тәжірибеден дәлелдеуге болады.

Мектеп оқушыларының дене тәрбиесі негізгі 3 шартқа тәуелді: а) оқу бағдарламасының күрделене түсуіне байланысты еңбектің қиындауы; ә) бос уақыттағы әр түрлі шаралар: сыныптағы ойындар, мәдени-шығармашылық үйірмелер; б) тұрмыстағы жаһандану. Осы шарттар